

DİNİ EĞİTİM KURUMLARI

Abdurrahman GÜNEŞ*

GİRİŞ

İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda yapılan yüksek lisans (master) için tez olarak hazırlanan ve ilgili jüri tarafından kabul edilmiş bulunan bu araştırmanın; Malatya'da İmam-Hatip Lisesinde 600 ve İl Müftülüğüne bağlı Kur'an kurslarında 400 olmak üzere toplam 1000 kişiye anket uygulanarak öğrencilerin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik seviyelerinin ortaya koymaya çalışıldığı bölümü ile din eğitimi konusunda bazı görüş ve tekliflere yer veren diğer bir bölümü daha önce (M.E.B. Din Öğretimi Dergisi, Mart-Nisan 1991, sayı 27) yayımlanmıştı.

Aşağıda takdim edeceğimiz kısım ise, yukarıda sözü edilen tezin üçüncü bölümüne bazı ilâveler ve düzeltmeler yapılarak yeniden ele alınması ile ortaya çıkarılmış bir çalışmayı kapsamaktadır.

DİNİ EĞİTİM KURUMLARI

İslâm Dininin ortaya çıktığı zamanlarda, dünyada okuma-yazma bilenlerin sayısı çok azdı. Aynı durum Arabistan için de söz konusuydu. İslam'dan önce Arabistan'da sistemli bir eğitim-öğretim faaliyeti yoktu. Belirli sayıda kişiler ancak okuyup yazabiliyordu. Mevcut bir dini kitapları da bulunmuyordu. "Eğitim ve öğretim daha çok

hafıza ve sözlü bir geleneğe dayanıyordu." (1). Şiirde ileri bir seviye kazanılmıştı, dil ve edebi zevkleri gelişmişti. Savaşta elde edilen bir galibiyetten sonra, ya da yılın belirli günlerinde edebi panayirlarda şiirler okunurdu. Buna rağmen okuma-yazma bilenlerin sayısı çok azdı. Panayirlarda okunan şiirler genellikle yazılı değil, sözlü bir özellik taşıyordu(2).

İslam'dan önce yazılı bir metine sahip olmayan Araplar, İslam'ın gelişiyle yazılı bir kaynağa sahip olmuş oluyorlardı. İslam dininin getirmiş olduğu dini ve siyasi sistem bir takım ihtiyaçlar ortaya koymuştu. Bu ihtiyaçlar, okuma-yazmanın teşvik edilmesinde ve yayılmasında önemli rol oynamıştır.

Miladi 624 tarihinde meydana gelen Bedir Savaşı'nda 70 kadar Kureyşli, Müslümanlarca esir alınmıştı. Bu esirler hayat fidyesi olarak 10 müslümana okuma-yazma öğrettiklerinde serbest bırakılmışlardı.

İslam eğitiminin en açık özelliklerinden birisi umumilik esasına dayanmasıdır. İslam, ilmin sadece belirli bir sınıf veya zümrenin tekelinde kalmasını, sadece belirli bir grubun çalışma sahası olmasını kabul etmemektedir. Bütün insanların doğumdan ölüme kadar eğitim ve öğretim faaliyetleri-

(*) Kur'an Kursları Müdürü, Malatya

1. Bayraktar, M.F. İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri, s.83.

2. Dağ, M. ve R.Öymen, H. İslam Eğitim Tarihi, s.63-64.

nin içinde olmasını istemektedir. Diğer bir ifade ile İslam da yaygın eğitim daha büyük bir öneme sahiptir. İslam'ı tebliğ etmekle görevli Hz. Muhammed (S.A.V.) bu çalışmalarını her zaman ve her yerde sürdürüyordu. Onun eğitim ve öğretim faaliyetlerini kurumlarla sınırlandırmak bir yerde mümkün değildir. Ancak bununla beraber eğitsel işlerde en fazla öneme sahip yerler olarak evler ve mescitler görülmektedir⁽³⁾.

Ayrıca ilk devirlerde Arabistan'da düzenli bir eğitim sisteminin uygulandığı resmi eğitim ve öğretim yerleri mevcut değildi. Eğitim ferdi çabalarla sürdürülmekteydi. Bu işin devletçe ele alınması daha çok sonraki dönemlerde olmuştur⁽⁴⁾.

Dini eğitim kurumlarını üç grupta toplayarak inceleyebiliriz:

I. Medreselerin açılmasından önceki öğretim yerleri,

II. Medreseler

III. Cumhuriyet'ten sonra dini eğitim kurumları

I- MEDRESELERİN AÇILMASINDAN ÖNCEKİ ÖĞRETİM YERLERİ

1- Küttab: Okuma - Yazma Öğretimi Yapan Mektepler

Çok fazla yaygınlık göstermemekle beraber, İslam'dan önce de bu tür mektepler mevcuttu. "Yazı yazma yeri" olarak bilinen Küttab sayesinde okuma-yazma yayılmaya başlamıştır. Ancak bu yayılma yavaş bir şekilde seyrediyordu. Çünkü İslam zuhur ettiği sırada, Kureyşlilerden okuma-yazma

bilenlerin sayısı sadece onyediydi idi. Fakat İslamiyet halkı okuma yazmaya teşvik ediyordu. İslam'da okuyup yazma amacı ile yapılan öğretim, bizzat öğretmenlerin evlerinde yapılıyordu. Çoğu zaman evlerinin bir odasını bu iş için tahsis ediyorlardı. Bu çeşit mektepler, Kur'an-ı Kerim ve İslam Dini'nin esaslarının öğretildiği diğer mekteplerden tamamen farklıydılar. Buralarda sadece okuma yazma ancak öğretilebiliyordu. İbn Batuta da "yazı muallimi Kur'an-ı Kerim mualliminden ayrıdır" demekle bu iki kurumun farklı olduğunu belirtmektedir⁽⁵⁾. Ayrıca Küttablar, İlköğretim kuruluşları olarak bilinir.

Önceleri sadece yazı okulları olan Küttablar, Kur'an ve dinin öğretildiği başka bir Küttabla bir müddet yanyana devam etmişlerdir. Böylece İslam'ın ilk devirlerinde iki tür Küttabdan bahsetmek mümkün olur:

a. Okuma-yazmanın öğretildiği Küttablar,

b. Kur'an ve din eğitiminin verildiği Küttablar⁽⁶⁾.

Yazı öğretilen yer anlamındaki Küttab kelimesinin anlamı zamanla değişerek Kur'an ve dini bilgilerin öğretildiği yerlere de Küttab denilmeye başlanmıştır.

İlk devirlerde okuma-yazma işi ile müslüman olmayanlar uğraşmış ve bu durum müslümanların bu işi kendileri yapabilecek seviyeye gelinceye kadar devam etmiştir.

Küttab bazen mescitlerin yakınında yer alırken bazen de mescitlerden uzakta bulunurdu. Çocukların adabına uymayacakları

3. Bayraktar, M.F.: a.g.e., s.88.

4. Dağ, M. ve R.Öymen, H.: a.g.e., s.65.

5. Çelebi, A.: İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi, s.37.

6. Dağ, M. ve R. Öymen, H.: a.g.e., s.65.

düşüncesiyle Küttablar, cami içerisinde yer almazdı. Yapısı bakımından sade, basit ve gösterişsiz yerler olan Küttabların bir dükkanın veya bir evin odasından ibaret olduğu da görülebilmektedir.

Osmanlılarda bu görevi üstlenen yerlere "**Sıbyan Mektebi**" denirdi. Cumhuriyet'in ilânına kadar buralara 4-7 yaşlarındaki kız ve erkek çocuklar devam ederdi.

Küttablarda eğitim ve öğretim işleri ile uğraşan öğretmenlere ücret verilirdi ve genel olarak bir öğretmeni bulunan Küttabların birden fazla öğretmeni olduğu da görülebilirdi. Buralarda Kur'an, ibadet, yazı, okuma, sarf, nahv, Arapça vb. dersler okutulurdu. Küttablarda okuma-yazma öğrenen çocuklar, daha sonra Kur'an-ı Kerim ve dini bilgilerin öğretildiği mekteblere giderlerdi. Bu durum, mekteblere de Küttab ismi verilmesine neden olmuş ve bu isim her iki kurumu ifade eder duruma gelmiştir. Her ne kadar aynı isimle anılmış olsa da, bu iki kurum, birbirinden farklı özellikler taşıyorlardı. Bu yüzden mektepleri ayrı incelemek daha yerinde olur⁽⁷⁾.

2- Kur'an ve İslam Dini Esaslarının Öğretildiği Mektepler

Bu mektepler İslam'ın ilk devirlerinde değil, zamanla ortaya çıkmışlardır. İslamın ilk yıllarında çocuklar, Kur'an'ı babalarından, yakınlarından ya da özel öğretmenlerden öğreniyorlardı. Öğretim için tahsis edilmiş binalar mevcut değildi, gelişmiş yerlerde bu faaliyetler sürdürülmekte idi. Okuma bilen bir kimse, okumak isteyenleri etrafında toplar, bir hurma ağacı altında, çadırda veya herhangi bir şahsın

evinde ders verirdi.

Abbasiler devri okulların sistemleştirilmesi bakımından İslam eğitiminde önemli yer tutar. Bu devrede ilköğretim hizmeti gören mekteplerden sıkça söz edilmeye başlanır. Mektep, başta büyük şehirler olmak üzere en küçük köylere kadar yayılmıştır. Mektep faaliyeti önce çocuklarını eğitmek isteyen hükümdar saraylarında başlamıştır. Öğretmenler, derslerini genellikle mescitlerde ve ona bitişik odalarda yapmışlardır. Bunlar yanında, mescitlerden tamamen bağımsız müstakil mekteplere de rastlamaktayız.

3- Saraylarda İlköğretim

İslam devletinin hızlı gelişimi bazı ihtiyaçları doğurmuştur. Yeni oluşan idari ve siyasi yapı meselelerin çözümü için prens ve yüksek devlet memurlarının yetiştirilmesini zaruri kılmıştır.

Emeviler devrinde eğitim sahasında iki önemli adım atılmıştır. Birincisi, resmi dilin Arapça olması, Rumca ve Farsça bilen katipler yerine Arapça bilenlerin alınmasıdır. İkincisi, prens ve yüksek devlet memurlarının yetiştirilmesi için saray okullarının açılmasıdır. Bu devirde açılan saray okulları ile ileri adımlar atılmıştır.

Halife ve devlet büyükleri, kendi çocuklarının eğitim ve öğretimine büyük bir önem vermişler ve bu iş için saraylarda öğretmenler bulundurarak ders yaptırmışlardır. Saraylarda uygulanacak programın hazırlanması, ya bizzat öğrenci babaları tarafından, ya da ilgili öğretmenlerle birlikte yapılırdı. Eğitimi idare eden kişiye, ahlâki ve zihni kabiliyetleri çocuklara vermeye çalışan anlamında

7. Çelebi, A.: a.g.e., s.38.

"Müeddip" denilmekteydi. Müeddiplere sarayda ikamet etmesi için yer temin edilirdi (8).

Öğrenciler bu okullarda, çocukluk yaşını geçirinceye ve Küttab öğrencileri seviyesine gelinceye kadar ders görürlerdi. Eğitimde belirli bir mesleğe hazırlama imkânını vermesi açısından saray okullarındaki eğitim, diğer Küttab ve mescitlerde yapılan eğitimden farklıydı.

4- Kitapçı Dükkanları

İslam dünyasında eğitim faaliyetlerinin kısa bir zaman içerisinde hızla bir gelişme göstermesinin nedenlerinden biri, belki de en önemlisi, ucuz kâğıt imal etme yollarının öğrenilmesi ve kâğıt endüstrisinin kurulmasıdır.

İlk kâğıt imalathaneleri, Türkler tarafından kurularak kâğıdın müslümanlarca tanınmasına neden olmuşlardır. Bunun sonucu olarak, yeni bir meslek, kitap ve kâğıt satıcıları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bilginler kitapçı dükkanlarında toplanıyorlar, ilmi çalışmalar yapıyorlardı. Kitapçı dükkanları Bağdat, Kurtuba, Kahire gibi önemli şehirlerde hızla gelişmiştir. Kendileri de bilgin olan kitapçılar, diğer bilginleri de çekerek bilimsel tartışmaların oluşmasına neden olmuşlardır.

Kitaplar öğrenciler için pahalı sayıldığı için genellikle dersler defterlere yazdırılarak işlenirdi. Yazma işi beraberinde İslam dünyasında önemli olan "Hattatlık" sanatının doğmasına neden olmuştur.

Bilindiği gibi, İslam'dan önce Araplar çeşitli panayırlar düzenlerlerdi. Buralarda bazı ticari anlaşmalar yapılırdı. Bu esnada

çoşarak şiirler okunur, münazaralar yapılır, nutuklar atılırdı. Bunun benzerini İslam'daki kitap satış evlerinde görmekteyiz. Kitapçı dükkanları, esasında ticari maksatla açılmış yerlerdi. Zamanla buraların kültürel alışverişin yapıldığı, ilmi sohbetlerin olduğu yerler haline geldiklerini görüyoruz. Bu dükkanlarda her gün toplantılar yapılabilmekteydi. Halbuki Arapların panayırlarda düzenledikleri toplantılar yılda bir sefer olmaktadır.

Kitapçı dükkanları, Abbasi devletinin kuruluş devresinde ortaya çıkmış, bilâhare İslam aleminin çeşitli şehir ve beldelerine yayılmıştır. Zamanla her şehirde ve hatta her mahallede kitapçı dükkanları bulunur olmuştur.

Kitap satıcıları, sadece kâr amacı güden kişiler olmayıp aynı zamanda okumayı, incelemeyi ve ilim sahiplerini seven kültürlü, bilgili ve dolayısıyla çevresinde bilinen kimselerdi.

Abbassiler zamanında kitapçılık mesleği, ticari amaç çerçevesinde kalmamış, o devir için son derece önem taşıyan kültür alışverişine de sahne olmuştur. Bazı ilim adamları, kitapçı dükkanlarını kiralayarak geceyi orada geçirirlerdi. Zamanla kitapçı dükkanları, öğrenci ve ilim adamlarının münakaşa, inceleme ve araştırma yapmak üzere dolup boşaldığı yerler haline aldı. Bu kültürel çalışmalar, kitapçılar dışındaki diğer alışveriş yerlerini de etkisi altına almıştır⁽⁹⁾.

5- Ulema Evleri

Mescitler kurulmadan önce evler de eğitim ve öğretim faaliyetlerinde önemli bir

8. A.g.e., s.49.

9. A.g.e., s.54-57

yer tutmuşlardı. Mescitlerin yapımı ile evlerin eğitim ve öğretimdeki fonksiyonu tamamen ortadan kalkmamıştır. Az da olsa bu geleneksel eğitim sürdürülmüş, diğer yerlerde yapılan eğitimin tamamlayıcı ve destekleyici bir rol oynamıştır.

Evler, genel olarak herkese açık tutulabilen yerler değildir. Ancak özel hallerde ve mecburiyet karşısında bazı alimlerin evlerinde ders yapılmıştır. İslâm'ın ilk devirlerinde, henüz mescitlerin bulunmadığı zamanlarda, eğitim ve öğretim evlerde yapılmaktaydı.

Hz. Muhammed (S.A.V.)'in kendi evi ve **Erkam** isimli sahabenin evi bu amaçla kullanılmış, buralarda dinî ve ilmî sohbetler ve dersler yapılmıştır. Zamanla ihtiyaca cevap verememesi ve evlerin kısıtlayıcı bazı özellikleri, eğitim ve öğretim işini mescitlere devretmiştir.

Eğitim ve öğretimde kullanılmış önemli evlerden birisi, **İbn Sina**'nın evidir. Bu ünlü bilgin, gündüzün diğer işlerle uğraşmış, akşamları ise eğitim ve öğretim ile ilgilenmiştir. Evinde toplanan topluluğa "**Şifa**" dan ve "**Kanun**" dan parçalar okumuştur⁽¹⁰⁾.

İmam-ı Gazali de aynı şekilde evinde dersler vermiş, öğrenciler yetiştirmiştir. Evlerde yapılan bu toplantılara "**İlim Meclisleri**" veya "**Edep Meclisleri**" denilmekteydi.

6- Edebiyat Salonları

Edebiyat salonlarındaki meclisler, ulemanın evlerinde yapılan toplantıların, Halifeler ve onların bilgin arkadaşları tarafından daha geliştirilerek resmileştirilmiş bir şekli ifade eder. Bu meclisler, Dört Halife

zamanında başlayan, özellikle idari meselelerin görüşüldüğü "**Meşveret**" meclislerinin bir devamı sayılabilir. Dört Halife, kendilerine arz edilen çeşitli problemleri öğrenip çözüm yolları göstermek için Mescidin içinde veya dışında oturarak halkın istek ve arzularını öğrenirlerdi.

Halifeler, din ve dünya işlerini yürüten kişiler olduklarından gerek dini ve gerekse dünyevi konularda bilgi sahibi olmaları gerekiyordu. Emeviler zamanından başlayarak halifeler, kendilerini bu iki konuda yetiştirmeye, bilgi ve kültürlerini artırmaya çalışmışlardır. Emeviler devrinde ortaya çıkan edebiyat salonları, Abbasiler zamanında gelişip yaygınlaşmış ve sadece halife değil, vezirlerin saraylarında da yapılmaya başlanmıştır.

İlk Emevi Halifesi ile saraylarda ikamet etmek bir gelenek haline aldı. Halifelerin huzurunda bilimsel ve edebi tartışmaların yapıldığı toplantılar sık sık yapılmaya başlandı, Harun'ur-Reşid devrinden itibaren bu tür toplantılar önem kazanmaya başlamıştır. Harun'ur-Reşid'in bulunduğu toplantılarda şairler, edebiyatçılar, fakihler vb. arasında münazara, münakaşa ve yarışmalar tertip edilirdi⁽¹¹⁾.

Selçuklu hükümdarı Nizam'ul-Mülk zamanında da böyle münazaraların yapıldığını görmekteyiz. Kendisi de fakih ve alim olan Nizam'ul-Mülk'ün huzurunda yapılan münakaşalarda devamlı üstün gelen İmam-ı Gazali olmuştur. Bu başarılarından dolayı Nizam'ul-Mülk onu Nizamiye Medresesi'ne müderris olarak tayin etmiştir.

Edebiyat salonlarının kendine has bazı özel kuralları bulunmaktaydı. Salon çok güzel süslenirdi. Salona her isteyen kabul

10. Dağ M. ve R. Öymen, H.: a.g.e., s.86.

11. Çelebi, A. : a.g.e., s.74.

edilmezdi. Belirli seviyede insanlar girebilirdi. Giriş için belirli bir saati bulunur, herkes bu zaman cetveline uymak zorundaydı. Halife gelmeden toplantı başlamaz ve onun isteği olmadan kimse dağılmazdı. Toplantıya iştirak edenlerin kılık kıyafetleri düzgün, temiz ve güzel koku sürünmüş olmaları gerekliydi. Toplantıda kimse kimse-nin yerine oturmazdı, herkesin yeri belliydi.

Belirli vakitlerde yapılan bu meclisler, sadece Halifelere has değildi. Vezirler ve diğer devlet büyüklerinin konaklarında da yapılırdı. Çok güzel bir şekilde donatılıp süslenen bu salonlarda devrin kültürüne uygun edebiyat, fen vb. ilimler tartışılıyordu.

7- Badiye (Çöl)

Çölün bir eğitim merkezi olarak kullanılması ve göçebe (bedevi) Araplardan yararlanması, Arapçanın bir bilim ve kültür dili haline gelmesiyle yakından ilgilidir.

Araplarda şiir, nesir, hitabet ve edebiyatın çok gelişmiş olduğu ve bunları iyi icra edebilenlerin çevrelerinde önemli fonksiyon ve statüye sahip oldukları bilinmektedir. Bu sanat etkinliklerinin yerine getirilebilmesi, öncelikle hatasız, düzgün bir Arapça bilmeyi gerektiriyordu.

İslam'ın yaygınlaşmasıyla diğer milletlerle ilişkiler artmaya başladı. Arap olmayan gruplar da İslam devleti içerisinde yer almaya başladılar. Bunlar Arapçaya bazı yanlış kelimeler sızdırmışlar ve dilin bozulmasına sebebiyet vermişlerdir. Ticari seyahatler, Hac için yapılan ziyaretler, yabancı kadınlarla evlenme vb. gibi etkenler de Arapçanın bozulmasına olumsuz etkide bulunmuştur. İslam imparatorluğunun mer-

kezleri olan Medine, Şam ve Bağdat her taraftan insanların akın ettiği yerler haline geldi. Arapçayı sonradan öğrenenler, bu dile tam anlamıyla vakıf olamıyorlardı. Hatalı ve yanlış bir şekilde kullanabiliyorlardı. Böylece Arap dili bozularak melez bir dil haline geldi. Yabancılar tarafından Arapçada yapılan hataların Araplarca da yapıldığı görülmeye başlandı. Zamanla bu hatalı kullanım, cahil tabakayı aşarak aydın kesimi de etkisi altına almaya başladı.

Araplarla yabancıların karıştığı bölgelerde dil hataları yapıldığı sıralarda, yabancıları kendine çekmeyen çölde dil, bozulmadan saflığını koruyordu. Bu sebeple göçebeler, dili en iyi konuşan kimseler olarak kalmışlardır. Bu fırsatı değerlendiren göçebeler, köy ve kasabalarda halka dil öğretmeye başladılar. Bir kısmı şehire gelecek dil öğretmenliğini meslek haline bile getirdi.

Kufe ve Basra gibi şehirler, dil çalışmalarının merkezi haline gelmişti. İslam'a yeni girenler, buralara gelerek dil öğreniyorlardı. Arapçayı saf bir şekilde öğrenmek isteyenlerin bir kısmı, şehirlere gelen göçebelerden ders alıyorlardı. Bir kısmı ise, daha iyi bir dil öğrenimi için yurtlarını terk ederek çöle göç ediyorlardı. Bu yüzden çölleri de dil öğrenimi veren okullar olarak kabul etmek mümkündür⁽¹²⁾.

Halifeler, öz Arapça öğrenmeleri için çocuklarını Suriye çölüne göndermişlerdir. Özellikle dindar kimselerin çöle gidişlerinin nedeni, Kur'an'ın manasını daha iyi anlamayı sağlayacak iyi bir dil bilgisine sahip olma düşüncesidir.

Göçebelerin bir kısmı, yaptıkları

12. Dağ, M. ve R. Öymen. H.: a.g.e., s.98.

öğretmenlik mesleğinde ilerlemişler, halka şiir ve Arap tarihi hakkında parçalar okumuşlar ve bu sayede ünlü simalar haline gelmişlerdi.

8- Mescit

Mescitler, eğitim ve öğretim tarihinde sözü edilmesi gereken önemli kurumlar arasında yer alırlar. Daha önce gördüğümüz Küttabla, okuma-yazma öğrenmek, basit aritmetik hesapları yapmak, tarih ve şiirden biraz anlamak ve basit seviyede Kur'an ve Hadis bilgisi kazanmak vb. gibi amaçlarla kurulmuş yerlerdi. Buna karşılık mescitler ise, Küttablara göre daha yüksek düzeyde bilgi sağlayan yerlerdi.

Ortaya çıktıkları andan itibaren eğitim ve öğretimde önemli bir yere sahip olduklarını gördüğümüz mescitlerde, devamlı ders "Halkalar"ı teşkil edilmiş ve çeşitli dersler yapılagelmiştir. Cami veya mescitlerde bir ilmi öğrenmek amacıyla, bir öğretmenin etrafında toplanan öğrencilere "Halaka", bu öğretim usulüne de "Halaka-i Tedris" denirdi. Halaklar genellikle ders veren öğretmenin adı ile isimlendirilirdi. İslam'ın ilk yıllarında mescitler, birçok görevi üstlenmiş bulunuyordu. İbadet yeri olduğu kadar, ders yapıldığından bir okul vazifesi de görüyordu. Bunlardan başka, her türlü idari, askeri ve siyasi meselelerin görüşülüp tartışılarak karara bağlandığı bir meclis görevini yürütüyordu.

Zamanla toplumun büyüyüp gelişmesi ile camiler, yapmakta oldukları bu eğitsel faaliyetleri yerine getirmekte güçlüklerle karşılaşmışlardır. Aynı anda bir çok halaka yapılan derslerde, sesler birbirine karışarak anlaşılmayı zorlaştırmıştır. Öte yandan bu dersler, mescitlerde ibadet edenleri de ra-

hatsız etmeye, sükuneti bozmaya başlamıştır. Bunlar gibi daha birçok nedenler müslümanları, mescitler dışında eğitim yapma yolları aramaya teşvik etmiştir. Cami dışındaki diğer kurumların eğitim ve öğretimde yer alması camilerin bu görevini hafifletmiştir. Ancak bu nedenler cami ve mescitlerin eğitim ve öğretime olan katkılarını tamamen ortadan kaldırmamıştır. Camiler, günümüzde bile vaaz, hutbe, vb. çalışmalarla yaygın eğitim açısından önemli bir yere sahip olmaya devam etmektedirler.

Medine'de yapılmış olan Mescid-i Nebvî'nin İslam eğitim tarihinde önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Bu mescidin Kuzey duvarında, yerden biraz yüksekçe, üstü hurma dallarıyla örtülü bir bölüm yaptırılmıştı ki buraya "Suffe" denilmekteydi. Burası, İslam'ın ilk üniversitesiydi. "Artık Suffe'nin yapılması ile İslam eğitimi yeni bir şekle bürünüyor, bir okul hayatı başlıyor ve bizzat Hz. Peygamber (S.A.V.) burada dersler veriyordu. Böylece, örgün eğitimin ve Batı'da asırlar sonra görülen "Toplum Okulu" modelinin temeli atılmıştı."⁽¹³⁾

Suffe'nin diğer önemli bir özelliği, burada kalanların yeme, içme, barınma vb. gibi bütün ihtiyaçlarını karşılayarak öğrencilerine yatılı kalma imkânı vermesi idi.

II. MEDRESELER

Mescitlerde halaka şeklinde yapılan eğitime ilgi gittikçe büyümüş, aynı mescit içinde bir çok halaka meydana getirilmeye başlanmıştır. Halakalarda aynı anda yapılan ders esnasında sesler birbirine karışıyor, anlaşılmayı zorlaştırıyordu. Öte yandan

13. Bayraktar M.F.: a.g.e., s.90-94.

mescitlerdeki bu yoğun eğitsel çalışmalar, ibadet edenleri de rahatsız ediyor, caminin sükunetini bozuyordu. Özellikle Kelâm gibi bazı derslerin tartışmalı bir şekilde işlenmesine ihtiyaç vardı. Ayrıca çocukların camilerde ders görmesi de, gerek caminin temizlik ve düzenini ve gerekse sessizlik kuralını bozan başka bir nedendi.

Bunun gibi bir çok Mahzurlardan dolayı, eğitim ve öğretim için cami ve mescitler dışında yerler aranmaya başlanmıştır. İlk plânda çözüm olarak bazı cami ve mescitler sadece Cuma namazlarına tahsis edilmiş, diğer vakitlerde ise devamlı ders yapılmıştır. Fakat bu durum da, problemi halledemeyince "Medrese" adıyla eğitim ve öğretim için müstakil yerlerin yapımına geçilmiştir.

Eğer yapılan medrese camiden uzakta ise, medrese içinde veya bitişiğinde ibadet için bir cami yaptırılıyordu. Bunlara "Camili Medrese" denilmektedir. Herhangi bir camiye bitişik olarak inşa edilen medreselere de "Medreseli Cami" adı verilmektedir⁽¹⁴⁾.

Medrese kelimesi ilk olarak 9. asırda kullanılmıştır. Fakat medresenin resmi bir hüviyet kazanması, devlet tarafından yaptırılması, destek vermesi 10. asırda Karahanlılar zamanında olmuştur.

Bazı İslam tarihçileri medresenin ilk kurucusunun Alparslan ve Melikşah'a vezirlik yapan Nizam'ül-Mülk'ün olabileceğini kuvvetle ileri sürmektedirler. Bu vezirin kurmuş olduğu ve kendi adı ile anılan "Nizamiye Medreseleri" çok şöhret bulmuşlardır⁽¹⁵⁾.

Bazı tarihçiler ise, aksine Nizam'ül-Mülk'ten önce de medreselerin bulunduğunu

iddia etmektedirler. Bu sebeple medresenin kesin bir başlangıç tarihini vermek güçleşmektedir.

Nizam'ül-Mülk, medreseleri kurarken gelecek nesli, sünni inançlarına göre yetiştirmeyi düşünüyordu. Bağdat, Nişabur, Belh, Basra, Musul gibi yerlerde Nizamiye Medreseleri açılmıştır. Nizam'ül-Mülk, nerede bir ilim adamı görürse oraya medrese yaptırıyordu. Zamanla sayıları çoğalan medreseler, köylere kadar yayılmaya başladılar. Nizam'ül-Mülk tarafından inşa edilen Nizamiye medreseleri, İslam ülkesinde öğretim birliğini sağlamayı amaç edinir. Bu yüzden bu medreseleri resmi medrese olarak kabul etmek gerekir.

Bir medresenin resmi olması, belirli bir gaye ve programa göre hareket etmesi ve mezunlarına belirli bir vazife vermesi gibi şartlara bağlıdır. Devlet adamları tarafından yaptırılmış olsa bile, bu amaçları taşımayan bir medreseyi özel medrese olarak görmek gerekir.

Camilerden sonra yetişkinlerin eğitim ve öğretim için tahsis edilen kurumların ilk örneklerine Abbasiler zamanında rastlıyoruz. Abbasi Halifesi Me'mun tarafından Bağdat'ta Beytü'l-Hikme kurulmuştu. Genel anlamda herkese açık ilk okuma ve daha doğrusu araştırma enstitüsü olarak kabul edebileceğimiz Beytü'l-Hikme, çok geniş bir öğretim sitesi niteliğindedir. Bundan önce "Medrese" kelimesi geçmiyor öyle ise, Beytü'l-Hikme'yi ilk medrese olarak kabul edebiliriz⁽¹⁶⁾.

Beytü'l-Hikme'de akli ilimler okunuyor, yazılıyor ve tercüme ediliyordu. Camide ise Kur'an-ı Kerim ve Fıkıh gibi dersler veri-

14. Atay, H.: Osmanlılarda Yüksek DİN Eğitimi, s.31.

15. Dağ, M. ve R. Öyen, H.: a.g.e., s.119-120.

16. Atay H.: a.g.e., s.30-31.

liyordu. Camideki dersler halka ve herkese açıktı. Beytü'l-Hikme'de de dersler camide olduğu gibi umuma açıktır. Fakat medreselerde belirli bir amaç için öğretim yapılmaktadır. Gerek öğretmenler ve gerekse öğrenciler için belirli şartlar aranıyor. Medreselerin doğuşuna Beytü'l-Hikme'nin büyük katkıları olmuştur.

Mescitlerin İslam âlemine çabuk yayılması gibi, medreseler de süratle yayılmışlardır. 1066'da Nizam'ül-Mülk ile başlayan bu faaliyet her tarafta hızla devam etmiş, kasaba ve köylere kadar her yerde kurulmuşlardır. Bazı devlet adamları kendi adına medreseler yaptırmışlardır. Bilhassa Osmanlılar zamanında medreselerin çok geliştiğini görmekteyiz. Fatih devrinde kurulan "**Sahn-ı Seman**" adlı medreselerin her birinde farklı dersler okutulmaktaydı. Nizamiye, Fatih ve Süleymaniye gibi medreseler birer külliye (üniversite) halinde bulunuyorlardı. Bazı medreselerin tıp, astronomi vb. gibi fakülteleri bulunmaktaydı. Ayrıca İslam dünyasında medreseler kuruluş amaçlarına göre iki kısma ayrılırlar: Umumi Medreseler ve İhtisas Medreseleri.

Kanuni zamanında medreseler zirveye ulaşmışlardı. 16. yüzyıldan itibaren gerilemeye başlayan medreseler, nihayet 3 Mart 1924'de çıkarılan "**Tevhid-i Tedrisat Kanunu**" ile kapatılmış ve okul sistemine geçilmiştir⁽¹⁷⁾.

III. CUMHURİYET'TEN SONRA DİNİ EĞİTİM KURUMLARI

1- Kur'an Kursları

Kur'an-ı Kerim öğretimi ilk defa Mekke'de Erkam'ın evinde başlamıştır. Me-

17. Bayraktar, M.F.: a.g.e., s.104-105.

18. Akyüz, Y.: **Türk Eğitim Tarihi** (Başlangıçtan 1982'ye) s.52.

19. Uslu, H.: **Başlangıçtan Günümüze İslam Müesseseleri Tarihi** s.69.

20. Tuğ, S.: "Türkiye'de Din Eğitimi" (Milli Eğitim ve Din Hayatı), s.244-245.

dine'de ise Mahreme İbnü Nevfel'in evi ilk "Dar-ül Kurra" adıyla açılmış ve bu isim Selçuklular zamanına kadar devam etmiştir. Eyyübiler, Dar-ül Kur'an; Selçuklular, Dar-ül Huffaz (Hafız yetiştiren yer) ve Osmanlılar ise "Dar-ül Kurra" kelimesini kullanmışlardır⁽¹⁸⁾.

Osmanlılarda Dar-ül Kurrular ihtisas medreselerinden birini teşkil ediyordu. Dar-ül Kurralarda "İlm-i Meharici'l-Huruf" (Harflerin çıkarılış şekilleri) ve "İlm-i Kiraat" öğretilirdi.

Yıldırım Beyazıt tarafından Mısır'dan Muhammet el-Cezeri getirilmiş ve Bursa Ulu Camii'nde bir Dar-ül Kurra açılmıştır. Burada Aşere okutulmaya başlanmıştır.

Cezeri'den sonra 16. asırda Kanuni Sultan Süleyman zamanında ise Mısır'dan meşhur Şeyh Ahmed el-Mısri getirilmiş ve Eyyüb Sultan Camii'nin imamlığına tayin edilmiştir. Bu zat 1597 tarihine kadar bu camide Kur'an okutmaya devam etmiştir. Onun getirmiş olduğu Kiraat metodu 1591 tarihinden sonra "İstanbul Tariki" adıyla meşhur olmuştur⁽¹⁹⁾.

Türkiye'de Kur'an Kursları, 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile sayıları azaltılmakla beraber Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini kesintisiz sürdürmüş dini öğretim kurumlarıdır⁽²⁰⁾.

633 sayılı kanunla kurulmuş bulunan Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak eğitim ve öğretimlerini sürdürmekte olan Kur'an kurslarının kuruluş ve görevleri 16 Kasım 1990 gün ve 20697 sayılı resmi gazetede yayımlanan "Kur'an Kursları

Yönetmeliği"nde şöyle sıralanmaktadır:

"Madde 10- Kur'an Kurslarının görevi, arzu eden vatandaşlara;

a) Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak, yüzünden okumayı öğretmek,

b) Kur'an-ı Kerim'i doğru bir şekilde okumayı sağlayıcı bilgileri (Tecvit, tashihi huruf ve talim) uygulamalı olarak öğretmek,

c) İbadetler için gerekli sure, ayet ve duaları doğru olarak ezberletmek ve bunların meâllerini öğretmek,

d) Hafızlık yaptırmak,

e) İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile peygamberimizin hayatı ve örnek ahlâkı (sireti) hakkında özlü bilgiler vermek."⁽²¹⁾

Kur'an kurslarımızın 10 yıl içerisindeki (1979-1989) sayılarını ve öğrenci durumlarını toplu bir şekilde aşağıdaki tabloda gösterebiliriz.

Tabloda görüldüğü gibi (Bak.:Tablo-1), Türkiye'de Kur'an kursları hızla artış göstermekte ve yılda ortalama 234 yeni Kur'an kursu açılmaktadır⁽²²⁾. Şu anda 5000'i aşmış bulunan Kur'an kurslarında 160.000 civarında öğrenci öğrenim görmektedir.

31-12-1988 tarihine göre, bu Kur'an Kurslarımızda görev yapan 2339 bayan ve 2165 erkek öğreticinin tahsil durumlarını ve yüzdelerini de şu tablo (Bak.:Tablo-2) ile göstermemiz mümkündür.

Görüldüğü gibi öğreticilerimizin %

62,56'sı imam-hatip lisesi mezunu, % 15,96'sı orta veya dengi okul mezunu ve % 7,37'si de dini yüksek öğrenim görmüştür⁽²³⁾.

2- İmam Hatip Okulları

İmam-Hatip okullarını genellikle 1924'te Tevhidi Tedrisat Kanunu ile açılan "İmam ve Hatip mektepleri" ile başlatmak ülkemizde bir âdet halini almıştır.

Ancak Cumhuriyet'ten önce de bu amaçla kurulmuş müesseseler bulunmaktaydı. Örneğin 1913 yılında "İmam ve Hatip Medreseleri" açılmıştır. İmam ve Hatip medreseleri o devirde rağbet görmemişlerdir. Bu medrese Vaizler medresesi ile birleştirilerek "Medresetül-İrşad" adını almıştır. Bu adla 1924 yılına kadar varlığını sürdürmüştür⁽²⁴⁾.

İmam-Hatip medreselerine rağbet gösterilmemesinin nedenini harp yıllarına tesadüf etmesine bağlayan "Türk Maarif Tarihi" adlı eserin sahibi Osman Ergin'in bu görüşüne karşılık, "İmam-Hatip Okulları Meselesi" isimli kitabın yazarı Nahid Dinçer de bu okulların bir istikbal vaatmemesinden ilgisizlikle karşılandığını ileri sürmektedir.

2 Mart 1340 (1924) tarihli ve altmış milletvekili tarafından bir tahrir metni verilmiştir. Bu metinde, bir milletin fikir ve hislerinde birlik oluşturmak için tedrisatın birleştirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Kanun teklifi şayet kabul edilirse, T.C. dahilinde bulunan bütün eğitim kurumları Maarif Vekaleti'ne bağlanacağı ve bunun da

21. T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliği, s.3

22. T.C.Diyanet İşleri Başkanlığı Broşürü (A.P.K.) Dairesi, 1989, s.2

23. Adı geçen Broşür, s.13.

24. Dinçer, N. İmam Hatip Okulları Meselesi, s.10-11.

eğitim ve öğretimde birlik sağlayacağı ileri sürülmektedir.

Bu tahrir üzerine Tevhid-i Tedrisat Kanunu ertesi gün 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilmiştir. Bu kanunun konumuz açısından önem taşıyan kısmı 4. maddesidir. Bu maddede şöyle denilmektedir: "Maarif Vekaleti, yüksek diniyat mütehasıssaları yetiştirmek üzere Darulfunun da bir ilahiyat akültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidemat-ı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir."

Medreselerin 1924'te kapatılmasıyla imam ve hatip mektepleri açılmaya başlanır. 4 sınıflı olarak açılan imam ve hatip mekteplerinin sayısı 29 idi. 1924-1925 öğretim yılında Edirne, Ödemiş, Hopa, Şavşat ve Niğde imam ve hatip mektepleri kapanmış, Artvin ve İzmir'de ise birer tane açılmıştır. Böylece sayıları 29'dan 26'ya inmiştir.

1925-1926 öğretim yılında ise Erzurum, Eskişehir, Urfa, Amasya, Gaziantep, Maraş, Artvin ve İzmir İmam ve Hatip Mektepleri kapanarak Of, Akşehir İmam ve Hatip mektepleri açılmak suretiyle sayıları 20'e inmiştir. 1926-1927 öğretim yılında Kütahya ve İstanbul İmam ve Hatip mektepleri dışında kalanların hepsi kapatılmıştır. 1929-1930 ders yılında bu ikiside lağvedilmiştir⁽²⁵⁾.

İmam ve Hatip mektepleri de aynı imam ve hatip medreseleri gibi parlak bir geleceğe sahip olmadığı, üniversiteye girme şansı bulunmadığı mezun olan öğrencilere ne kadar ücretler nasıl bir görev verileceği bilinmediği için kapanmışlardır.

Medreselerin ve Cumhuriyet döneminde açılan imam ve hatip mekteplerinin de 1930 yılına kadar tedricen kapatılmaları ve İmam-Hatip okullarının açılış tarihi olan 1951 yılına kadar geçen 21 sene zarfında din eğitiminin resmi yollardan verilmemesi bazı olumsuz sonuçların doğmasına neden teşkil etmiştir.

Ayrıca bu 21 yıllık boşluk döneminde cahil kişilerin dinden anlar gibi bir rol oynadıklarını ve zamanla halkın cenaze, nikah, mevlüt, hatim vb. dini pratik ve işlemleri ifa edebilecek kimseleri dahi bulmakta güçlük çektiklerini ve dolayısıyla mağdur olduklarını görmekteyiz.

1946 yılında çok partili dönemde, milli Eğitim Bakanlığı, "Din eğitiminin serbetliğine" dair bir tebliğ neşretti. Buna göre, din bilgisi dersaneleri açılabilmesi, gerek bu dersanelere öğretmen ve gerekse imam ve hatiplik hizmetlerine eleman yetiştirilmesi için yurttaşların seminerler açabilmesi hükme bağlanıyordu. Seminerler, ortaokul öğretimine dayanacak ve ortaokul mezunları 5 yıl, lise mezunları ise 2 yıl devam edecekti. Dersane ve seminer faaliyetleri Milli Eğitim Bakanlığınca yürütülecekti. Fakat bu tebliğde geçen dersane ve seminer çalışmalarının yapıldığına dair hiçbir belge bulunamamış, bunun sadece kağıt üzerinde kalmış, uygulaması yapılmamış bir karar olduğu anlaşılmaktadır.

1948 yılında bir başka tebliğ yayınlanır. Buna göre Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak ortaokul mezunu ve askerliğini yapmış kişiler alınmak suretiyle imam ve hatiplik gibi dini hizmetleri görececek kimse-

25. Dinçer, N.: a.g.e., s. 32-35.

lerin yetiştirilmesi amacıyla 10 ay süreli "İmam-Hatip Kursları"nın açılması kararlaştırılır. 10 vilayet merkezinde açılması düşünülen imam-hatip kursları, Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyet gösterecekti.

İmam-Hatip kurslarının süresinin kısa olması, istenilen amacın elde edilmesini güçleştiriyordu. Kurslardan beklenen verim elde edilemiyor, bitirenler imam ve hatiplik gibi hizmetleri yapmakta çok kifayesiz kalıyorlardı. Açılan bu kurslarla da bu boşluğun doldurulamaması o günün yetkililerini başka çareler aramaya teşvik etmiştir (26)

13.10.1951 tarih ve 601 sayılı müdürler komisyonu kararı ile ilkokula dayalı 1. devresi 4, ikinci devresinde 3 yıl olarak planlanan ve bir bütün teşkil eden imam-hatip okulları ortaya çıkmaya başladı. İlk olarak 17.10.1951'de Adana, Ankara, Isparta, İstanbul, Kayseri, Konya, Maraş olmak üzere 7 ilde birer İmam-Hatip Okulu açıldı (27). Bilâhère artmaya devam eden İmam-Hatip okullarının sayısı 1969 yılına kadar 71'e ulaşmıştır.

1951 tarihinde ilkokula dayalı 7 yıl öğrenim süresi olan İmam-Hatip okulları, 4 Ağustos 1971 gün ve 225 sayılı Talim ve Terbiye Dairesi kararı ile 20 yıla yakın bir süre eğitim ve öğretim hizmeti verdikten sonra kapanmıştır. Yerine ortaokula dayalı ve tahsil süresi 4 yıl olan İmam-Hatip liseleri açılmıştır. Başka bir ifade ile, adı geçen bu karar İmam-Hatip okullarının 4 yıl olan birinci devresini lağvederek 3 yıllık orta okullarla aynı seviyeye getirmiş, sadece 4

yıla çıkarılan ikinci devresinde meslek dersleri verilmesini öngörmüştür. 1971-1972 öğretim yılında bu okulların müfredat programlarında yapılan değişiklikle adı "İmam-Hatip Lisesi" olarak değiştirilmiştir (28).

15 Temmuz 1974 tarih ve 1797 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan 9. Milli Eğitim Şurası'nın 22 ve 91 numaralı kararları gereğince, 1974-1975 öğretim yılından itibaren 1971 yılında kapatılmış olan imam-hatip liselerinin birinci devreleri tekrar açılmıştır.

Halen orta kısmı 3, lise kısmı 4 yıl olmak üzere 7 yıllık imam-hatip liseleri, diğer normal liselerin "Edebiyat Kolu" müfredatını tümüyle uygulamakta ve bitirenler lise edebiyat koluna eşdeğer bir diploma almaya hak kazanmaktadır.

İmam Hatip Liseleri, kuruluşlarından bu zamana kadar Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde hizmet vermişlerdir. 1958 yılına kadar bu okullar "Özel Okullar Müdürlüğü"ne ve 1958-1961 yılları arasında "Orta Öğretim Genel Müdürlüğü"ne bağlı olarak faaliyet göstermişlerdir. Zamanla İmam-Hatip liselerinin sayılarının artması ve Yüksek İslam Enstitülerinin ortaya çıkması, bu işler için ayrı bir müdürlük ihtisasını gerektirmiş ve "Din Eğitimi Müdürlüğü" kurularak bu hizmeti üstlenmiştir. Bu müdürlük, 1964 yılında "Din Eğitimi Genel Müdürlüğü" haline getirilmiş ve son yıllarda yapılan bir değişiklikle de adı "Din Eğitimi Genel Müdürlüğü" olarak değiştirilmiştir (29).

3- İlahiyat Fakülteleri

Atatürk zamanında Tevhid-i Tedrisat Ka-

26. Dinçer, N.: a.g.e., s.45-64.

27. Tuğ, S.: a.g.e., s.245.

28. Mert, G.: "Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi", Diyanet Gazetesi, sayı 344, 1987, s.10.

29. Okutan, Ömer: "Din Eğitimi", Cumhuriyet Döneminde Eğitim, s.420.

nunu'nun 4. maddesi uyarınca 1924 yılında 29 İmam ve Hatip Mektebi ve Darulfunun'da bir İlahiyat Fakültesi açılmıştır. İmam-Hatip Mektepleri, 1930 yılına kadar tedricen kapatılmışlardır. İlahiyat Fakültesi ise "Talebesizlik ve rağbetsizlikten" 1933 yılında kapatılmıştır.

İmam ve Hatip mekteplerinin ve İlahiyat Fakültesinin kapatılması, dini eğitim ve öğretimin gizli yapılmasına neden teşkil etmiştir.

Bunlar yanında, İkinci Dünya Savaşından sonra bütün ülkelerde hissedilen çok boyutlu fikri gelişmeler, demokrasi eğilimleri, insan hakları vb. çadaş görüş ve düşünceler, hükümetlerin politikaları üzerinde rol oynamıştır. Bütün bunlar, din eğitiminin tekrar gündeme gelmesine, üzerinde konuşulup tartışılmasına neden teşkil etmiştir.

1949 yılına gelince Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesi dikkate alınmış, bunun din eğitimine engel bir kanun olmadığı anlaşılarak bu yönde bazı teşebbüslerde bulunulmuştur. Bu düşünceden hareketle 1949 yılında Ankara Üniversitesi'ne bağlı bir İlahiyat Fakültesi açılmıştır. İlahiyat Fakültesi'nden sonra yüksek öğretim düzeyinde, 1959 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak İstanbul'da ilk olarak bir Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır. Zamanla, İstanbul'dan başka Konya, Erzurum, Kayseri, Bursa, Samsun, İzmir ve Yozgat'ta da Yüksek İslam Enstitüleri açılarak sayıları 8'e yükselmiştir. Ancak bunlardan Yozgat Yüksek İslam Enstitüsü'nde sadece 1979-1980 öğretim yılında eğitim yapılmıştır.

Ertesi yıl kapanmak suretiyle Yüksek İslam Enstitülerinin sayıları 7'ye inmiştir.

1949 yılında açılan Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'nin 4 yıllık öğrenim süresi, 1972-1973 öğretim yılından itibaren 5 yıla çıkarılmıştır. Son iki yılı Tefsir-Hadis, Kelâm ve İslam Felsefesi Bölümleri ile ihtisaslaşmaya ayrılmıştır. Ayrıca fakülte bünyesinde "İslam İlimleri Enstitüsü" ve "Türk-İslam Enstitüsü" adlarında iki araştırma kurumu açılmış, lisans öğretim yanında yüksek lisans ve doktora programlarına da yer verilmiştir.⁽³⁰⁾

Erzurum Atatürk Üniversitesi'ne bağlı olarak İslami İlimler Fakültesi de 1971-1972 öğretim yılından itibaren öğretime başlamış ve 1978 yılında öğrenim süresi 4 yıldan 5 yıla çıkarılmıştır.

4.11.1981 tarih ve 2547 sayılı kanun ve bu doğrultuda çıkarılan 41 sayılı kararname ve 2809 sayılı kanun gereği, yüksek öğretim kurumlarının tümü üniversiteler bünyesine alınınca yüksek din eğitimi kurumları olan yüksek islam enstitüleri de "İlahiyat Fakültesi" adını alarak ilgili üniversitelere bağlanmışlardır. Halen eğitim ve öğretimlerini sürdürmekte olan 9 tane ilahiyat fakültesinin bağlı olduğu üniversiteler şunlardır:

1. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
2. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
3. Erzurum: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
4. Konya: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,

30. Değirmencioğlu, Coşkun: "2547 Sayılı Kanun ve Dini Yüksek Eğitim", İnönü Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Dergisi, sayı 2, s.6-13.

5. Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
İlahiyat Fakültesi,
6. Kayseri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Fakültesi,
7. Bursa: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Fakültesi,
8. İzmir: 9 Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Fakültesi,
9. Urfa: Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Fakültesi.

BİBLİYOGRAFYA

- Atay, Hüseyin: **Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi**, İstanbul: Dergah Yayınları: 99, 1983.
- Akyüz, Yahya: **Türk Eğitim Tarihi** (Başlangıçtan 1982'ye),
- Bayraktar, M.Faruk: **İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri**, İstanbul M.Ü.İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları 1984.
- Çelebi, Ahmet (Çev.: Ali Yardım): **İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi**, İstanbul Damla Yayınevi, 49, 1976.
- Dağ, Mehmet ve R.Öymen, Hıfzurrahman: **İslam Eğitim Tarihi**, Ankara Milli Eğitim Basımevi, 1974.
- Değirmencioğlu, Coşkun: **"2547 sayılı Kanun ve Dini Yüksek Eğitim"**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi Sayı 2, Malatya 1988.
- Dinçer, Nahit: **İmam-Hatip Okulları Meselesi**, İstanbul, Yağmur Yayınevi, 1974.
- Mert Gazi: **"Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi,"** Diyanet Gazetesi, Sayı: 344, 1987, ss.10-11.
- Okutan, Ömer: **"Din Eğitimi"**, Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 91, 1983, ss. 409-425.
- Taplamacıoğlu, Mehmet: **"Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi"**, A.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 10, 1963, ss. 141-151.
- T.C.Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an Kursları Yönetmeliği, Ankara 1991.
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, 1989 Yılı Broşürü, (A.P.K. Dairesi Başkanlığı), Ankara 1989.
- Tuğ, Salih: **"Türkiye'de Din Eğitimi"**, Milli Eğitim ve Din Hayatı, 1981, ss. 235-261.
- Uslu, Hüseyin: **Başlangıçtan Günümüze İslam Müesseseleri Tarihi**, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1985.

Tablo:1
KUR'AN KURSU ÖĞRETİCİLERİNİN
TAHSİL DURUMU VE YÜZDELERİ (*)

Mezun Oldukları Okullar	Erkek	%	Bayan	%	Toplam	%
Dini Yüksek Öğrenim	184	55	148	44	332	7.37
4-6 Yıllık Diğer Fak. ve Y.O.	45	81	10	18	55	1.22
3 Yıllık Yüksek Öğrenim	-	-	-	-	-	-
2 Yıllık Yüksek Öğrenim	55	82	12	17	67	1.48
İmam-Hatip Lisesi	1379	48	1439	51	2818	62.56
Lise veya Dengi Okul	12	25	36	75	48	1.06
Orta veya Dengi Okul	266	36	453	63	719	15.96
İlkokul	224	48	241	51	465	10.32
Toplam	2165	48	2339	51	4504	99.97

(*) Bu tablo D.İ.B.ğının 1989 yılına ait broşüründen yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo: 2
KUR'AN KURSLARI SAYISI
VE ÖĞRENCİ DURUMU ()**

Öğretim Yılı	Kur'an Kursu Sayısı	Öğrenci Sayısı		Toplam
		Erkek	Kız	
1979-1980	2610	30157	38329	68486
1980-1981	2773	35951	44960	80911
1981-1982	2946	42909	58359	101268
1982-1983	3047	49732	64936	114668
1983-1984	3047	42348	60175	102523
1984-1985	3335	45686	67394	113080
1985-1986	3662	52520	78354	130874
1986-1987	4058	57036	86977	144013
1987-1988	4420	53664	89099	142763
1988-1989	4715	58350	97053	155403

(**) Bu tablo D.İ.B.mın 1989 yılına ait broşüründen yararlanılarak hazırlanmıştır.